

A szabadkai színház történetéből

(Százharminchárom éves a szabadkai színházzal)

A szabadkai közönség mindig pártolta a színművészetet és szívből lelkesedett a jó színházi előadásokért, nagyszerű színészekért. Ha nálunk egy színészt vagy színésznőt megkedveltek, azt a szeretet minden jelével bőven elhalmozták, úgy hogy amikor más társulathoz szerződött, könnyezve és fájó szívvel búcsúzott a közönségtől. A szabadkai színháznak és színházi közönségnek valamikor márkás neve volt a színészek társadalmában és a színészek mindenkor szívesen szerződtek városunk színházához. Ennek a színháznak dicsőségben gazdag múltját szándékozunk megismertetni a mai közönséggel. A történet valóságos regény, amelyben vannak ragyogó lapok, de akadnak szomorú részek is. Itt, ebben a városban kezdte bontogatni szárnyait a »nemzet csalogánya« Blaha Lujza, minden idők legnagyobb népszínmű-énekesnője. A mi színpadunkon hangzottak el először szívhez szóló, lelket gyönyörködtető magyar népdalai. Ha a szabadkai színháznak más érdeme nem is lett volna, már csak ezért is érdemes volt itt otthont emelni a színészetnek. De Blaha Lujzán kívül a régi színészetnek számos nagy művésze és művésznője is játszott Szabadkán és emelte naggyá ezt a kultúrintézményt, amely a múlt századbeli ifjúsággal megkedveltette az irodalmat. Az itt szereplő művészek mindig áldozatkészen dolgoztak és fáradoztak a legnagyobb közkincsért: az anyanyelvért, amely mindenkor, a balsors minden csapásai között is mentsvára volt a népnek.

Nem száraz adatok egymásra halmozására vállalkozunk, hanem a színházi események történelmi sorrendbeli elbeszélésére, amiből az olvasó láthatja, hogy apáink mindenkor milyen szeretetben és megbecsülésben részesítették a városban megforduló színészeket.

SZABADKAI SZÍNÉSZET A XIX. SZÁZADBAN

A XVIII. század végén és a XIX. század elején Szabadkán is éppúgy, mint az egész országban, leginkább a német nyelv uralkodott. A közhivatalokkal csak ezen a nyelven lehetett érintkezni és a hivatalnokosztály még családi körben is ezt a nyelvet használta. Voltak azonban olyan magyarok és bunyevácok is, akik megőrizték nemzeti érzéseiket és nyelvüket. Ebben az időben német színészek látogatták városunkat és németnyelvű színelőadásokat tartottak a nagyvendéglő szalájában. Működésükről nem maradtak feljegyzések. A magyar színészek első megjelenésének időpontjául a régi feljegyzések az 1818-as évet jelölik meg. Ekkor érkezett ide Kilényi Dávid és Komlóssy Ferenc igazgatók vezetése mellett az első színtársulat. A társulat kóbor színészekből, kicsapott diákokból és regényes hajlamú mesterlegényekből verődött össze Kecskeméten, de csakhamar kitört az egyenetlenség és a társulat két részre vált.

Az egyik rész Ujfalussy Sándor vezetése mellett a Dunántúlra indult, a másik rész Kilényi Dávid köré csoportosulva megalakította az »Alföldi Nemzeti Színjátszó Társaság«-ot és körútján eljutott Szabadkára.

Az akkori városi tanács szívélyesen fogadta a kultúra napszámóseit és előzékenyen bánt velük. A régi gimnázium nagytermét alakították át színház céljaira, de a lakosság egy része kifogásolta, hogy az iskolát »erkölcstelen célokat szolgáló theatrumi előadások részére« átadják. Ezért a nagyvendéglő tágas ivószobájában vertek tanyát a színészek. A nagyvendéglő a mai Vilzonova és Senoé utcák sarkán volt (jelenleg Krausz-féle ház). Az akkori feljegyzések szerint a közönség »pipafüst és borgőz mellett« élvezte az előadásokat. Elképzelhető, hogy milyen szép jelenetek játszódhattak le az előadások alatt.

Itt játszottak színészeink a közönség nagy érdeklődése mellett. Az idény befejezése után a társulat Szegedre, majd Aradra költözött. Utána körülbelül két évig nem volt színelőadás a városban, majd 1820-ban ismét Kilényi Dávid társulata jött nagyszerű, kitűnően összetanult erőkkal. A társaság szemefénye Déryné Széppataky Róza, az ünnepekt énekesnő, a legendáshírű »Déryné ifjasszony« volt, aki leginkább operai előadásokon csillogtatta tehetségét. Bájával, temperamentumával hamarosan meghódította a város közönségét, amely minden fellépésekor lelkesedéssel ünnepelte.

A közönség mindjobban szeretetében fogadta a színészeket és annyira színészbarráttá vált, hogy már 1825-ben komolyan felvetődött az állandó színház felépítésének terve. A javaslatot tett követte és a város már 1826-ban felépítette a színházat, ahol az »erre átvonuló játszó társaságok« otthont találtak. Ez nem a mai színház épülete, hanem az úgynevezett nagy kávéházban »farsangi multságokra és tántzokra használni szokott szála«, amely »játékalkalmatossággal felszerelve a nézők számára alakított át.« A terem végén volt a »muzsikáló személlek rekesztékje« (orchester), majd kissé magasabban a »játszó személlek piartza« (színpad).

Mikor a játékszín elkészült, azt a Székesfehérvárról »Hótváth József kormányzása alatt« idevetődő szintársulat 1826. évi Kisasszony hava (szeptember) 24-én nyitotta meg »az egybegyűltek örömére«. A társulatnál az akkori színészet legnagyobb erői működtek: Déryné, a Murányi pár, Szilágyi Pál, Tóth István, Komlósy Ferencz és a legnagyobb tragika: Kántorné Engelhardt Anna. A társulat innen Zomborba, majd az ottani nagyszerű szereplés után Bajára, Veszprémbe, Székesfehérvárra, Pozsonyba utazott. A technika korszakában élő ember előtt ez az út jelentéktelennek látszik, de ha elgondoljuk, hogy a régi színészek ezt az utat szekéren; ládák tetején kuporogva tették meg, az utazással és színészkedéssel járó kedves epizódok ellenére sem lehetett valami élvezetes. Annak a kornak a színésze a nyelv apostolának tekintette magát és mindent eltűrt a szent cél érdekében.

Szabadkán tehát volt a színészetnek állandó otthona és ettől az időtől kezdve alig volt olyan év, hogy a városban ne fordultak volna meg színészek. Városunk ettől fogva a színészet elsőrendű állomásai közé számított. Ezt igazolja az »Erdélyi Országi Dal és Színjátszó Társaság«-nak 1827-ik évi szereplése is. Az erdélyi színészek Szegedről jöttek ide és 1827 július 1-én léptek fel először.

Ez a társulat volt abban az időben a legjobb. Tagjai közül sokan az 1837. VIII. 22-én megnyíló pesti Nemzeti Színházhoz szerződtek. Híresek közülök Szentpéteri Zsigmond, Udvarhelyi Miklós, Szilágyi Pál, Szerdahelyi József, Páli Elek, Kemény János, Murányi Zsigmond, Déryné, Pá-

liné, Murányiné, és Simon Borcsa. Műsoruk elsőrendű darabokból állott: Szevillai borbély, Tolvaj szarka, Három század, Párizsi vízhardozó, Moór Károly, Othello, Olaszasszony stb. Ez a társulat 26 estén át szórakoztatta városunk közönségét. Innen Pécsre, majd Pestre távoztak.

A város vezetősége 1853-ban elhatározta, hogy a mocsaras városrészt feltölteti és egy minden igényeknek megfelelő vendégfogadót és ezzel együtt színház-épületet emeltet. A városi tanács Manojlovics alpolgármester elnöklétével ülést tart, amelyen kimondják, hogy az építkezést árlejtés útján adják ki. A megtartott versenytárgyaláson az építkezési munkák elvégzését Skultéti János építómester nyerte el, míg a színház és színpad teljes felszerelésének munkájával Telepi Györgyöt, a neves pesti színészt és iparművész-díszítőmestert bízták meg. Telepi az új színház megnyitásakor itt működő társulatnak is tagja lett. Egy év alatt az új színház el is készült. Oszlopos bejárója fölé a »Pest szálloda« felírás került, amit fél évszázaddal később a »Városi színház« felírás váltott fel. A színház az akkori viszonyokhoz mérten pazar fényességű volt, gépezetekkel, modern felszerelésekkel ellátva. Nagy zenekara, 450 ülőhelye, 48 páholya volt. 1854 december 16-án nyitotta meg az új színházat Latabár Endre társulata a »Két Barcsay« című színművel. A megnyitó előadáson résztvett Szentpétery Zsiga a Nemzeti Színház nagynevű művésze, a társulat tagjai közül felléptek: Felekyné Munkácsy Flóra, Kecskésné, Molnár György, Foltényi Vilmos, Berzsenyi, Kecskés, Gönczy stb. A színház első vendégszereplői: Egressy Gábor, Szigeti József, Jókainé, Komlósy Ida voltak.

A következő években Pázmán Mihály lesz az igazgató. Évről évre a legjelesebb társulatok keresik fel a várost, de időnkint helyet adnak a német, valamint az 1861-ben megalakult újvidéki Szerb Nemzeti Színháznak is, amelynek vendégjátékát meleg szeretettel fogadta az itteni szláv lakosság mellett a magyarság is, mert a helyes politikával vezetett újvidéki színház sok magyar darabot fordítottatott le szerb nyelvre és itt mutatta be azokat. Helyszűke miatt nem sorolhatjuk fel az itt megforduló társulatokat, de meg kell említeni Sipos Károly igazgatót, aki 1864 novemberében nagyszerű erővel nyitotta meg a színiudényt. Tagjai a feloszott budai népszínház tagjaiból állottak. Ennek a társulatnak volt tagja a kis Köles Lujza, aki itt ismerkedett meg Blaha János katonakapitánnyal. A fiatal Blahánéból lett később a »nemzet csalogánya«.

Az a nagy gazdasági fellendülés, amely a kiegyezés után beköszönött, a színiélet terén is éreztette hatását. Vidéken sorra épülnek az addig küszködő vándor magyar színiélet otthonául az állandó új színház-épületek. A fővárosban is gyarapszik a közönség és ott is újabb színházak nyitása válik szükségessé. A színiélet fejlődött és a közönség mindjobban nélkülözhetetlen intézménynek tekintette a színházat. Szabadkán is mind nagyobb lett a színházbarátok tábora, mert az igazgatók igyekeztek jó erőkből összeválogatni a személyzetet. Műsoruk megválasztásában is nagy gondot fordítottak a színvonalat megtartani. Az igazgatók közül különösen Rakodczay Pál és Pesthy Imre Lajos emelték magasra a város színiéletét. Ebben az időben már a város is bőkezűen gondoskodott a színiéletéről. Ingyenes színházépület, fűtés, világítás kivétel nélkül 8000 koronával, később 10000 koronával és különféle alapok kamataival segítette a színházat. Aranynapokat élt a színiélet ebben az időben. A nevesebb igazgatók közül felemlítjük: Szuper Károlyt, Hubay Gusztávot, Takács Adámot, Krecsányi Ignácot (a nagy színiéletnevelőt) és Temesváry Lajost, akinek igazgatása alatt 1879-ben ünnepelte a színház 25 éves fenn-

állási jubileumát. Az ünnepi előadás műsora a következő volt: 1. Himnusz, 2. Jámbor Pál (Hiador) prólógusát felolvasta Temesváry Lajos igazgató, 3. Allegórikus kép, rendezte: Fehérváry Ottó, 4. Beesületszó, vígjáték, 5. Hunyadi László opera I. felvonása.

1904-ben a város nagy költséggel átépítette a színházat, egyrészt, hogy a meggyöngült, korhadt alkatrészeket kicseréltesse, másrészt, hogy a színház tűzbiztonságát fokozza, végül hogy a férőhelyek számát emelje. Az átalakítások december 1-ig elkészültek és két héttel később megkezdődtek a színház ötven éves fennállásának jubileumi ünnepségei. December 16—18-ig, három napig tartott ez az ünnepség, melyen vendégként fellépett dr. Klein Mátyásné, Szögyi Gina, a színház volt művésznője is a »Cigánybáró« II. felv. Szaffi szerepében.

1915 március 23-ika szomorú nap a szabadkai színjátszás történetében, mert ezen a napon tűz ütött ki a színházban és az egész színház porrá égett. Nádassy József igazgató egész felszerelése megsemmisült. A város, színészegyesület és a társadalom sietve jöttek a társulat segítségére, mely egyelőre a Pest szálloda emeleti nagytermében (jelenleg Zvezda mozi) tartott kabaré-előadásokat. A társulat innen Újvidékre, majd Makóra ment és ezalatt a város átalakította a felső termet páholyos színházteremmé és felszerelte színpaddal. Ezt a termet Náday igazgató társulata 1915 november 18-án nyitotta meg. Tapolcai Dezső felavató beszéde után Almásy Endre Gyóni verseket szavalt, utána a társulat eljátszotta a »Tiszavirág« című operettet.

Itt működtek a régi Jugoszlávia éveiben a szerb színészek is, míg 1927-ben a régi, leégett színház helyén felépült az új színház. Ez a színház modernebb, díszesebb mint a régi volt.

1945-ben, a felszabadulás után ugyanitt kezdte meg működését a Horvát Népszínház, majd kis idő múlva a Magyar Népszínház társulata és azóta is együtt működnek a testvériség és egység szellemében. A múlt év elején a két színházat egyesítették és megalakult a Narodno Pozoriste-Népszínház, amelynek a magyar és horvát drámai együttesen kívül opera és operett személyzete is van.

Színházunk jelenleg 98 éves. Két év múlva fennállásának 100 éves jubileumát ünnepli, amely előreláthatólag nemcsak a magyarság nagy ünnepe lesz, hanem ünnepe lesz Jugoszlávia minden népének és a jugoszláviai színművészetnek is.

Garay Béla